ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 3, številka 1, junij 1999 · ISSN 1408-2969

IZ ZGODOVINE FILOZOFIJE

Matija Arko

O Humovi estetiki

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Matija Arko, »O Humovi estetiki«, *Analiza: časopis za kritično misel* 3, št. 1 (1999): 73–76.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Matija Arko
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

O HUMOVI ESTETIKI

Glavni namen tega prispevka je kritičen pogled na Humovo estetiko. Posebej bom poudaril tista mesta, kjer se s Humom ne strinjam. Želim predstaviti tudi svoje predloge za reševanje problemov, s katerimi se Hume ukvarja.

Ključne besede: Hume, čustva, okus, kavzalna estetska teorija.

Hume se zaveda, da se nam po eni strani zdi, da so naše estetske sodbe popolnoma odvisne od naših občutij ali *čustev*, kakor jim sam pravi. Po drugi strani pa smo vsi mnenja, da obstaja merilo okusa. Prvemu stališču v prid govori že samo dejstvo, da imamo celo paleto subjektivnih mnenj, ko različne osebe opazujejo umetniške stvaritve.

> "Lepota ni nikakršna lastnost v samih stvareh: obstaja zgolj v duhu, ki o njih preudarja, vsak duh pa zaznava drugačno lepoto." (Hume, 1999: 51)

Seveda Hume ne trdi, da estetska občutja ugodja nimajo nič opraviti z estetskimi objekti samimi. Struktura umetniškega dela je tista, ki povzroči občutja estetskega ugodja oziroma neugodja.

> "Nekatere posamezne oblike ali lastnosti so – na temelju izvirne strukture notranjega tkiva – preračunane na to, da ugajajo, druge, da ne ugajajo; če pa nimajo svojih učinkov v nobenem posameznem primeru, se to zgodi zaradi neke očitne pomanjkljivost ali nepopolnosti v organu." (Hume, 1999: 53)

Nobeno estetsko občutje ne more biti napačno ali pravilno, saj se ne nanaša na ničesar izven sebe, ampak le nase. Sodbe o objektivnih dejstvih pa so lahko resnične ali napačne.

> "Vsako čustvo je pravilno, kajti čustvo se ne nanaša na ničesar mimo samega sebe in je vselej realno, kadarkoli se ga človek zaveda. Toda vsa določila razuma niso pravilna, saj se nanašajo na nekaj, kar je onstran njih samih, namreč na realno dejstveno stanje in niso vselej v skladu s tem merilom."

Tudi drugo stališče lahko povsem racionalno podpiramo. Obstajajo standardi in tudi estetski objekti, v katerih estetsko vrednost nihče ne dvomi. Vsaka oseba, ki se s temi standardi in ocenami ne bi strinjala, bi veljala za osebo s slabim okusom. To nasprotje Hume poimenuje "*The Antinomy of Taste*".

Kadar opazujemo nek estetski objekt, ta v nas povzroči estetsko ugodja oziroma neugodje v skladu s svojo estetsko vrednostjo. Hume trdi, da obstajajo splošna načela okusa. Poskuša najti običajne reakcije ljudi, ki izkušajo estetske objekte. Te običajne reakcije so po njegovem načela oziroma merilo okusa. Kdor pa hoče biti merodajen v svojih estetskih sodbah, mora izpolnjevati določene pogoje. Ti pogoji so: *prefinjenost domišljije* (sposobnost razločevanja estetskih občutkov), *prakticiranje posamezne umetnosti* (prakticiranje pomaga kritiku, da bolje razločuje raznovrstna estetska čustva), *primerjava med številnimi vrstami in stopnjami odličnosti, svoboda pred predsodki* (nič estetsko irelevantnega ne sme stopiti v kritikov razmislek) ter *zdrav razum.*

Naj naštejem svoje ugovore:

- Hume posveča preveč pozornosti objektom estetskega izkustva in ne dovolj estetskemu izkustvu samemu.
- Ne pojasni nam, kakšna estetska občutja hočemo doseči.
- Hume ni upravičen razglasiti estetskega okusa določene skupine ljudi za merilo okusa.
- Ne pove nam jasno, v kolikšni meri naj upoštevamo okus dobe in kraja v katerem je umetniška stvaritev nastala.
- V Humovi estetski teoriji je estetski presojevalec zelo pasiven in determiniran.
- Humova kavzalna estetska teorija je v nasprotju z metodo, ki upošteva pri vrednotenju umetniških del tudi okoliščine nastanka dela.

In zdaj k mojim ugovorom! Moj prvi ugovor je, da Hume, kljub temu da trdi, da so pri vrednotenju umetniške stvaritve občutja nekako pomembnejša od umetniških del samih, se še vedno bolj ukvarja z umetniškimi deli kot pa z občutji, ki jih ob tem doživljamo. Če je določeno občutje tisto, kar želimo doseči, potem imajo umetniška dela le sekundarno vrednost – le kot sredstvo za dosego cilja.

Ne pove nam tudi, kakšna občutja hočemo doseči pri motrenju umetniških del. Reči, da je namen umetnost doseči ugodje, ni zadosten pogoj. Upoštevajoč ta kriterij bi bili prisiljeni reči, da, na primer, Sartrovi ali Zolajevi romani sploh niso umetniške stvaritve. Včasih so umetniška dela res ustvarjena z namenom, da v nas vzbudijo občutja estetskega ugodja; pogosto pa je njihov namen povsem drugačen: dela nam povzročajo tesnobo, zaskrbljenost, strah in druga občutja. Morda nas hoče avtor preko svojih del opozoriti na onesnaževanje, na medsebojno odtujenost, na vojne … Ti primeri kažejo, da vzbujanje odobravanja ni zadostni pogoj, da neko stvar proglasimo za umetniško delo. Povsem se strinjam s Humeom, da so čustva pomembnejša od umetniških del, vendar ne le čustva ugodja.

Lepota ni lastnost stvari samih po sebi. Lepote ne bi bilo, če ne bi bilo ljudi, ki bi to lepoto doživljali, ko bi opazovali umetniška dela.

Prav tako je res, da potrebujemo tudi umetniške stvaritve, da v nas povzročijo estetska občutja.

Moj naslednji ugovor se tiče Humovega izbora estetsko vrednih objektov. Hume razglasi za umetniška dela velike vrednosti vse tisto, kar povzroči občutke ugodja v določeni skupini ljudi (tj. v skupini kompetentnih razsodnikov).

Vzemimo primer iz medicine, na primer aspirin. Aspirin je priznan kot zelo dobro zdravilo. Kljub temu pa v nekaterih situacijah učinkuje kot strup. Tak primer so osebe, ki so alergične na aspirin. Ali smo zaradi tega upravičeni reči, da je aspirin – zgolj zato, ker pomaga pri večini ljudi – univerzalno zdravilo, uporabno na vseh ljudeh? Ravno tako nismo upravičeni trditi na področju estetike, da je nekaj lepo zgolj zaradi tega, ker določena skupina to stvar doživlja kot lepo. V primeru medicine je naš cilj zdravje, v primeru estetike pa določen občutek.

Pri pravilnem vrednotenju umetniških del se mora, po Humu, kritik vživeti v položaj občinstva, ki mu je bilo umetniško delo namenjeno. To pomeni, da se pri vrednotenju dela ne smemo osredotočiti zgolj na lastnosti tega dela, marveč moramo vzeti v poštev tudi okoliščine povezane z nastankom tega dela. Upoštevamo estetske standarde dobe, v kateri je bilo delo ustvarjeno. Upoštevamo tudi avtorjev življenjepis ter čas, njegovo deželo in politično situacijo v njej.

Borci španske državljanske vojne so cenili nekatere Picassove slike, čeprav se njrgova estetska merila močno razlikujejo od njihovih. Toda če trdimo, da je treba pri vrednotenju dela upoštevati ne samo njegove lastnosti, ampak tudi okoliščine nastanka in vse asociacije, ki se nam v zvezi s tem porajajo; potem je težko reči, v čem je razlika med umetniškim delom in spominkom. Naletimo tudi na problem, kako vrednotiti dela iz nepoznanih kultur, saj ne poznamo ne njihovih meril okusa ne okoliščin nastanka predmeta.

Humova teorija je kavzalna estetska teorija. Umetniško delo ima lastnosti, ki sprožijo v človeških čutilih estetske občutke. Naša reakcija je odvisna od lastnosti objekta, ki ga opazujemo ter zgradbe naših organizmov. Torej naša reakcija nima nič opraviti s svobodno voljo.

Splošno razširjeno (intuitvno) mnenje je, da je umetnost področje ustvarjalnosti, kar seveda pomeni, da tu ne gre za standardne in v naprej določene reakcije. Hume stori ravno nasprotno, išče namreč standardne reakcije ljudi. Pričakovali bi, da bi nam pojasnil, zakaj je potemtakem tako velika razlika med tem, kar se splošno verjame, in med tem, kakor po njegovem v resnici je.

Humova kavzalna estetska teorija je tudi v nasprotju z metodo, ki upošteva pri vrednotenju umetniških del tudi okoliščine nastanka dela. Če je naše ugodje pri opazovanju umetniškega dela odvisno le od zgradbe tega dela in zgradbe naših čutil, potem nimajo okoliščine nastanka tega dela nobenega vpliva na naše vrednotenje.

Četudi sprejmemo mnenje neke skupine kot estetski standard, še vedno naletimo na probleme v Humovi estetiki. Na nekaj problemov je opozoril Peter Kivy. Kivy trdi, da sta dve karakteristiki dobrega sodnika krožni, namreč prakticiranje posamezne umetnosti in primerjanje. Oseba potrebuje prakso v opazovanju estetskih predmetov in primerjanje različnih stopenj lepote, da postane dober estetski sodnik. To seveda pomeni, da mora biti poznano, kaj je lepo, še preden imamo sodni-

ke. Hume pa za estetsko vredne definira tiste objekte, ki so jih sodniki razglasili za takšne. Torej je njegova definicija lepega krožna. Vprašanje "Ali kdo ima izbran estetski okus?" je ravno tako stvar osebnega okusa kot vprašanje "Ali je nekaj lepo?".

Naj na mesto zaključka le povzamem svoje ugovore. Hume ne posveča dovolj pozornosti estetskim občutjem, tako da je njegova kavzalna estetska teorija v nasprotju z metodo, ki upošteva pri vrednotenju umetniških del tudi okoliščine nastanka dela. Njegova estetska teorija je zelo deterministična. Prav tako ni upravičen proglasiti mnenja skupine ljudi za estetski standard.

ON HUME'S AESTHETICS

The main purpose of this article is a critical view on Hume's aesthetic. I especially point out the parts of my disagreement with Hume. I also present my proposals for resolving problems Hume deals with.

Keywords: Hume, emotions, taste, causal aesthetic theory.

Literatura

Hume, D. (1999). "O merilu okusa". Analiza, 1/III, str. 49-62.